

הרב זיו אברמוביץ

טענו חיטים והודה לו בשעורים*

ראשי הפרקים

- א. מחלוקת רבן גמליאל וחכמים
- ב. הפטור מתשלומין
- ג. הצורך בפסוק לחכמים
 1. לשיטת הודאה ומחילה
 2. לשיטת השטאה
 3. הסבר נוסף בדברי חכמים
- ד. בדעת רבן גמליאל
 1. קצוה"ח – חיוב לצאת ידי שמים
 2. הודאה גרידא יוצרת חיוב
 3. הודאה המאפשרת חיוב
 4. אפשרות התפיסה מחייבת שבועה
 5. לשיטת השטאה
- ה. שטמ"ק – הפטור מממון נלמד מפסוק
- ו. סיכום

א. מחלוקת רבן גמליאל וחכמים

המשנה בשבועות (לח,ב) מביאה את מחלוקת ר"ג וחכמים וזה לשונה: "טענו חיטים והודה לו בשעורים פטור ורבן גמליאל מחייב."

הגמ' בב"מ (ה,א) מבארת שמקור מחלוקתם הוא בלימוד הפסוק "אשר יאמר כי הוא זה" הגמ' עוסקת במחלוקתם של ר' חייא ואבוה דר' אפוטריקי בדין ר' חייא קמייתא כלומר כאשר אחד תובע את חברו מנה והאחר כופר בכל ובאו שני עדים והעידו שחייב חמישים שר' חייא מחייב שבועת מודה במקצת ואבוה דר' אפוטריקי פוטר משבועה וזה לשון הגמ':

תא שמע דתני אבוה דרבי אפוטריקי לדרבי חייא קמייתא: מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום, והעדים מעידים אותו שיש בידו חמישים

* לע"נ סבתי חיה פסיה ע"ה.

זו, יכול ישבע על השאר - תלמוד לומר על כל אבידה אשר יאמר כי הוא זה - על הודאת פיו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו על העדאת עדים! - מתניתא קא רמית עליה דרבי חייא? רבי חייא תנא הוא, ופליג. - והא קרא קאמר! - ההוא למודה מקצת הטענה. - ואבוה דרבי אפטוריקי אמר לך: כתיב הוא וכתוב זה - חד למודה מקצת הטענה, וחד להעדאת עדים דפטור. - ואידך: חד למודה מקצת הטענה, וחד למודה ממין הטענה. - ואידך: מודה ממין הטענה לית ליה, וסבר ליה כרבן גמליאל, דתנן: טענו חטין והודה לו בשעורים - פטור, ורבן גמליאל מחייב.

מדברי הגמ' מתבאר שר' חייא סובר כדעת חכמים שטענו חיטים והודה בשעורים פטור משום שבעינן הודאה ממין הטענה ואילו רבן גמליאל מחייב משום ש"הודאה ממין הטענה לית ליה" ודי בהודאה במקצת אע"פ שאינה ממין הטענה, על מנת לחייב שבועה.

ב. הפטור מתשלומין

בגמ' בב"ק (לה,ב) הובאו דברי רבה בר נתן שאומר, שהפטור בטענו חיטים והודה לו בשעורים אינו פטור משבועה בלבד אלא גם פטור מתשלומים.

לגבי סיבת הפטור נחלקו הראשונים:

א. שיטת רש"י ותוס' - כאשר התובע טען חיטים מתברו ולא טען את השעורים אנו אומרים שגם אם היתה הלוואת שעורים עצם זה שלא תבע אותה ממילא מוכח שמחל על השעורים.

ב. שיטת הרא"ש - כאשר התובע טען חיטים ולא תבע את השעורים ממילא הודה לנתבע שפטור משעורים.

ג. שיטת הרמ"ה (וכן פסק הש"ך להלכה) - כאשר הנתבע ענה לתובע לא היה בכוונתו להודות שאכן חייב שעורים אלא לשטות בתובע. ולכן לא התחייב כלל בשעורים.

תוס' בשבועות (מ,א ד"ה הודה לו בשעורים) וכן בב"ק לה,ב (ד"ה לימא תהוי תיובתא) הקשו כיצד יודע רבה בר נתן שישנו פטור מתשלומין שהרי לרבן גמליאל צ"ל שחייב בתשלומין שאם לא כן כיצד יחייב שבועה ואולי כל מחלוקתם היא אם נשבע על תשלומי השעורים או לא?

טענו חיטים והודה לו בשעורים

ותירצו התוס' שני תירוצים :

א. רבה בר נתן דיבר לפי חכמים משום שלשון "פטור" במשנה משמע ליה פטור לגמרי אבל לרבן גמליאל חייב בתשלומים ולכן גם חייב שבועה.

ב. גם ר"ג פוטר מתשלומין ואפילו הכי נחשבת הודאתו הודאה על מנת לחייב שבועה.

אם כן מדברי תוס' בשאלתם רואים שאי אפשר לחייב שבועה אם אין חיוב ממוני וזה לשונם: "דהא לרבן גמליאל חייב בדמי שעורים דאי לאו הכי אין כאן הודאה כלל" וכן משמע מהגמ' בב"מ (ג,ב) כשהיא מסבירה את הסברא של שבועת מודה במקצת וזה לשונה: "דאמר רבה מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו והאי בכליה בעי דנכפריה והא דלא כפריה משום דאין אדם מעיז פניו והאי בכלי בעי דלודי ליה והאי דלא אודי אשתמוטי הוא דקא משתמט מיניה סבר עד דהו לי זוזי ופרענא ליה ואמר רחמנא רמי שבועה עליה כי היכי דלודי ליה בכליה". א"כ רואים, שחיוב השבועה נובע מחשש של השתמטות מחלק מהחוב הממוני.

אלא שתשובת תוס' צריכה עיון שכן- בתשובתו הראשונה יוצא שאכן לרבן גמליאל השבועה נובעת מחיוב ממוני אבל לרבן מכל מקום השבועה נעשית ללא חיוב ממוני כלל א"כ על מה הודה שחייב על כך שבועה? ובתשובתו השנייה של תוס' יוצא שלר"ג גופא נשבע ללא חיוב ממוני- הפוך מהנחתם בקושיא?

ג. הצורך בפסוק לחכמים

1. לשיטת הודאה ומחילה

לגבי דעת חכמים בתשובה הראשונה של תוס' צריך לומר, שלמקרה של טענו חיטים והודה בשעורים הפסוק לא נצרך כלל שכן פטור מסברא על החיוב הממוני וממילא לא צריך את הפסוק על מנת לפטור משבועה מחמת הודאה שלא ממין הטענה, אלא שהפסוק נצרך למקרה שהחיוב הממוני בשעורים ברור, כגון בטענו חיטים ושעורים והודה בשעורים, שחייב בשעורים ופטור משבועה.

וכך כתבה הגמ' (שבועות מ,ב) : "ואמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן טענו חיטים ושעורים והודה לו באחד מהן פטור". אמנם יש לעיין למאן דאמר שטענו חיטים ושעורים והודה באחד מהן חייב וכן נפסק בשו"ע (פח,יב). אלא שיש לומר שגם מי שמחייב שבועה בטענו חיטים והודה לו בשעורים יש מקרה אחר שבו יחייב בשעורים ואפילו הכי יפטור משבועה וזה לפי הרא"ש בשיטת הודאה. תוס' כתבו, שכאשר טענו חיטים והודה בשעורים התובע מוחל לנתבע על השעורים. הרא"ש לא הסכים להנחה זו, שכן "אין אדם תובע את כל תביעותיו בפעם אחת". כלומר שאם היה מדובר על תביעת הלוואה שנעשתה בתשרי והודאת השעורים מדברת גם כן על תשרי, ממילא צריך לומר שהתובע או מחל או הודה לנתבע על הפטור משעורים אבל כאשר מדובר על שתי הלוואות בזמנים שונים פשיטא לרא"ש שאין אדם מוחל על הלוואת השעורים שנעשתה בניסן. וא"כ יצא שכאשר טענו חיטים של ניסן והודה בשעורים של תשרי, לחכמים אף על פי שחייב בשעורים בא הפסוק וחדש שפטור משבועה. וכך כתבו בית הלוי והחתם סופר על דברי התוס' בדעת חכמים.

ואלו הם דברי בית הלוי (ח"ג סימן מ) :

ולכאורה ההכרח לומר לתירוץ הראשון של התוס', דבאמת סבירא ליה לרבה בר נתן דרבנן פטרי ליה משעורים מסברא ומשום הכי ידעינן גם כן מסברא דפטור משבועה בודאי וקרא דכי הוא זה בא לפוטרו משבועה באופן דחייב בשעורים, דהרי כתב הרא"ש סוף פרק המניח דרבה בר נתן לא איירי אלא כשזה הודה בשעורים על אותו שעה ממש שזה תובעו חיטים ואומר לא חיטים היו אלא שעורים אבל אם הודה על זמן אחר וכגון שזה תובעו שהלוח לו בניסן חיטים וזה מודה שהלוח לו בתשרי שעורים חייב בשעורים יעו"ש והרי בודאי דגם הרא"ש מודה דגם בכהאי גוונא פטור משבועה אף דחייב לשלם לו השעורים שהודה, דהא לא מצינו שיחלק הרא"ש כמו כן לענין שבועה ותדע דהרי גם בתבעו חיטים ושעורים והודה בשעורים דודאי חייב בשעורים, איכא מאן דפוטור משבועה וגם החולקים הא לא פליגי רק בתובע חיטים ושעורים, דסבירא ליה דזה מיקרי ממין הטענה, אבל בתבעו רק שעורים מוכרח

טענו חייטים והודה לו בשעורים

דלכולי עלמא פטור משבועה ואפילו באופן דחייב בשעורים.¹

2. לשיטת השטאה

אלא שתירוץ זה הינו לשיטת הרא"ש והתוס' וכן כתב בית הלוי "ונאמר דתירוץ הראשון סבירא ליה כהרא"ש בזה".² אבל לשיטת הרמ"ה שסובר את טענת משטה אי אפשר לומר כך, שכן כשטען הנתבע "שעורים" לא התכוון להודות כלל. לכן צריך לומר, שהמקרה שהפסוק בא לפטור בו הוא, כאשר הודה בשעורים ולא חזר וטען "משטה הייתי בד" שבמקרה זה כן חייב בשעורים ולכן בא הפסוק לפטור משבועה וכך כתב הברכת אברהם (ב"מ ה,א), וז"ל: "ובעל כרחך נראה דלהרמ"ה צריך לומר דקרא לפטור, הוא באופן דלא אמר משטה דמכל מקום פטור משבועה אע"פ שחייב לשלם".

אבל קשה לעני"ד על תירוץ, שכן הש"ך כתב בחו"מ (פח,כב), שאין הנתבע צריך לטעון משטה על מנת להפטר, שכן אגן טענין ליה וכך כתב: "ונראה דלהרמ"ה אפילו לא טען משטה טענין ליה וכו' אבל הכא שתובעו בחייטים והודה לו בשעורים ויצאו מבית דין א"כ כשבאים אחר כך לבית דין לשמוע הפסק דין אומרים לזה בסתם פטור אתה וכו' ", א"כ רואים שאין צריך כלל לטעון משטה ע"מ להיפטר?

והחתי"ס (שבועות מ,א ד"ה והנה מה שהקשיתי) בודאי לא קיבל את סברת הברכת אברהם, שכתב: "...אבל ליכא למימר דאיירי בעומד בהודאתו דאז חייב בשעורים זה אינו, דעל כל פנים בשעה שמשיב לו שעורים עדיין אינו מתחייב דיכול לחזור ולטעון משטה הייתי בד' אע"פ שמודה בבית דין כיוון שמודה ללא תביעה כמ"ש הש"ך א"כ אינו מתחייב על ידי אותה ההודאה שבועה". א"כ יוצא שהודאה זו של שעורים אינה הודאה מחייבת חיוב ממוני, שעל כך צריך פסוק על מנת לפטור משבועה!?

¹ עיי"ש בבית הלוי, שהוכיח לתלות מחלוקת ר"ח ואבוה דר' אפוטריקי שהובאה לעיל כשתי שיטות בדעת חכמים, ע"פ גירסת הגר"א שלא גרס "וסבר ליה כר"ג..." וממילא יוצא שר"ח סובר בדעת חכמים שפטור של הודאה ממין הטענה נלמדת מפסוק ולר' אפוטריקי הפטור נלמד מסברא.

² עיין בחת"ס, שכתב שהסבר זה אינו מסתדר אלא לרא"ש אבל התוס' יסבור ש"טענו חייטים ושעורים והודה לו באחד מהן פטור", וז"ל "וע"כ דלא ס"ל כהרא"ש קשה כנ"ל מיהו למ"ד טענו חייטים ושעורים והודה לו באחד מהן פטור איכא למימר דקרא להכי איצטריך".

לכן החת"ס תירץ לשיטת הרמ"ה תירוץ אחר שהפסוק לחכמים בא לפטור, כאשר טענו חיטים והודה בשעורים והיו עדים על ההלוואה אלא שהעדים לא ראו מה היתה ההלוואה. במקרה זה גם לפי שיטת הרמ"ה חייב על השעורים אע"פ שאין כאן הודאה כלל כמו שכתב הש"ך (ח"מ פח, טז) ביחס לדברי הרא"ש: "הגע עצמך, הרי שתבע את חבירו הלוייתך חבית חטים, וזה משיב אמת הלוייתני חבית תבואה אבל שכחתי אם היו חטים או שעורים, והתובע מביא עדים שמעידים, שבאותה שעה הלוח לו חבית תבואה ואינם יודעים ג"כ מה היה, אך ברור להם שעכ"פ היה חטים או שעורים, וכי יעלה על הדעת בזה שיפטר אף משעורים". ועל כך כתב החת"ס "ולהרמ"ה לא קשיא מידי דקרא איירי בעדים דלא שייך השטאה".

3. הסבר נוסף בדברי חכמים

בסוף דבריו כתב בית הלוי תירוץ נוסף בהסבר סברת חכמים. כל חיוב השבועה במודה במקצת נובע מכך, שהנתבע בטענתו משתמט ובכך הוא מעיז פניו בפני בעל חובו כנוזכר לעיל בדברי הגמ' בב"מ (ג,א) ולכן כתב שחכמים מחייבים שבועה, אע"פ שאין כאן חיוב ממוני כלל משום שהנתבע בעצם הודאתו בשעורים אע"פ שהוא פטור בטענה זו הוא "מעיז" בכך ולכן חכמים חייבו שבועה גם בטענת פטור. וז"ל: "והנה עוד סברא יש מקום לומר, דגם תירוץ הראשון של תוס' מודה בעיקר הסברא לתירוץ השני, דגם אם נאמר דפטור משעורים, מכל מקום י"ל דמ"מ חייב שבועה על החיטים ובפרט כיוון דעיקר חיובו של מודה במקצת הוא משום דעל ידי זה יכול להעיז ואפשר כיוון דמודה לו קצת הגם דבית דין פוטרין אותו מליתן הודאתו מכל מקום שוב ליכא העזה כמו בכופר הכל וחייב שבועה". א"כ ע"פ סברא זו יוצא שהפסוק חידש פטור משבועה מחמת שהיה צד לחשוב שיתחייב, אע"פ שפטור מממון, מכיוון שהודאה זו יוצרת מצב של אפשרות לכפור בחיטים קמ"ל שאפילו הכי פטור מהשבועה ואין אנו חוששים להעזה.

אולם יש מקום להעיר על דבריו מדברי בעל התרומות שהובאו בב"י (פח מחודש ב), שמשמע קצת, שאין סברא לומר שבהודאת שעורים יש העזה, ואלו דבריו:

"כתב עוד בעל התרומות בשער ז (שם סי' כד) שנשאל הר"א בר יצחק היכא שתבעו בחוב עצמו והודה לו בחוב אביו אי הוי כטוענו חטים ושעורים והודה לו באחד מהם דהוי מודה מקצת או לא. והשיב דלא דמי, דטעמא דמודה מקצת משום דאין אדם מעיז פניו הוא (ב"מ ג,ב) והא לא משכחת לה אלא

טענו חייטים והודה לו בשעורים

היכא דתבע ליה חטים ושעורים ואודי ליה בחד מינייהו דהוה ליה בשעת ההודאה מודה מקצת אבל היכא דאודי ליה מקמי דליתבעיה (כשהודה בשעורים-הוספה) בהווא מידי מי איכא למימר דהודאתו משום דאינו מעיז פניו הוא והא אכתי לא תבע ליה בהווא מידי עכ"ל".

אמנם אפשר אולי לומר, שהפסוק "חידש" שסברא זו אינה נכונה ודברי בעל התרומות נאמרו לאחר הפסוק אבל מלשונו "אבל היכא דאודי ליה מקמי דליתבעיה בהווא מידי מי איכא למימר דהודאתו משום דאינו מעיז פניו הוא והא אכתי לא תבע ליה בהווא מידי" נראה לי קצת שגם אין סברא לומר כך.

הערה בלשון תוספות

בדברי תוס' בתירוץ הראשון יש לעורר שאלה. וז"ל: "ושמא משמע ליה לרבה בר נתן לשון פטור דפטור לגמרי" וכביכול צריך עיון מנין "משמע ליה פטור (שהוזכר במשנה) דפטור לגמרי" שכן במשנה (שבועות לח,ב) נקטה לשונות פטור נוספים כגון: "הטענה שתי כסף, וההודאה בשוה פרוטה, ואם אין ההודאה ממין הטענה - פטור. כיצד? שתי כסף לי בידך, אין לך בידי אלא פרוטה - פטור; שתי כסף ופרוטה לי בידך, אין לך בידי אלא פרוטה - חייב. מנה לי בידך, אין לך בידי - פטור; מנה לי בידך, אין לך בידי אלא חמשים דינר - חייב. מנה לאבא בידך, אין לך בידי אלא נ' דינר - פטור, מפני שהוא כמשיב אבידה. מנה לי בידך, אמר לו: הן, למחר אמר לו: תנהו לי, נתתיו לך - פטור, אין לך בידי - חייב. מנה לי בידך, אמר לו: הן, אל תתנהו לי אלא בעדים, למחר אמר לו: תנהו לי, נתתיו לך - חייב, מפני שצריך ליתנו בעדים. ליטרא זהב יש לי בידך, אין לך בידי אלא ליטרא כסף - פטור"; ניחא לשמואל שכל המשנה בשבועות מדברת ב"דוקא", כלומר שכל התביעות הנזכרות במשנה הן תביעות של הדבר הנתבע ע"י התובע ב"דוקא", ממילא כל המשנה עוסקת במיקרים של טענו חייטים והודה בשעורים אפשר לומר שכל מה שנקטה המשנה "פטור" משמעותו פטור לגמרי (עיין תוס' בשבועות מא ד"ה אין לך בידי). אלא לרב שחלק על שמואל (שם לט,ב) ונקט שהמשנה מדברת ב"שווה", כלומר שכל התביעות הנזכרות במשנה הם תביעות של "שווה ערך" הדבר הנתבע, א"כ כשהמשנה בתחילתה אמרה "שתי כסף לי בידך" והנתבע עונה "אין לך בידי אלא פרוטה" והדין - "פטור" ממילא הפטור משבועה במקרה זה הוא משום שלא היתה כאן כפירת שתי כסף כנזכר בגמ' הנ"ל ולכן הוא פטור משבועה אבל לא פטור מממון ואת הפרוטה

פשיטא שהוא צריך לשלם וא"כ מנין לתוס' שלרבה בר נתן פטור משמע ליה פטור לגמרי?

והוסיף על כך הרב מאיר ברקוביץ מהגמ' בב"ק (לה,ב), שהגמ' מקשה על דברי רבה בר נתן "תנינא טענו חיטים והודה בשעורים פטור?" ומתרתת הגמ': "אי מהתם הוה אמינא פטור מדמי חיטים וחייב בדמי שעורים" א"כ מופרש בגמ' שלא משמע מלשון פטור- פטור לגמרי.

ותירץ הרב מלשון תוס' הרא"ש שכתב "ושמא משמע ליה לרבה בר נתן דלשון פטור – לגמרי משמע, דאי הוה חייב בדמי שעורים לא הוה ליה למיתני פטור דאתי למיטעי ולומר דפטור לגמרי" כלומר דוקא בטענו חיטים והודה בשעורים שהיה עלול ל"מיטעי" בחיוב השעורים כמו שרואים בב"ק, אם היה חיוב שעורים, היה צריך לפרט חיוב זה ומכיוון שלא פורט במשנה חיוב לכן משמע ליה לרבה בר נתן פטור לגמרי אבל ב"שתי כסף" ליכא למיטעי ולכן "פטור" לא משמע ליה פטור ממוני.

ד. בדעת רבן גמליאל

הקשה תוס' מנין לרבה בר נתן פטור משעורים, שכן לרבן גמליאל פשיטא שחייב על שעורים שא"כ אין הודאתו הודאה שעליה יתחייב שבועת מודה במקצת, ותירץ תוס' בתירוצו השני וזה לשונו: "א"נ אע"ג דמיפטר מדמי שעורים אף לר"ג אפ"ה חשיב ליה הודאה".

א"כ חוזרת השאלה שאין כאן הודאה שעליה יתחייב שבועה?

1. קצוה"ח - חיוב לצאת ידי שמים

קצות החושן כתב, שחיוב הממון שנוצר, שמחמתו יש חיוב שבועה לפי ר"ג הוא חיוב לצאת ידי שמים.

לשיטת הרא"ש שישנה הודאת הנתבע על שעורים הפטור מתשלום נוצר מהודאת התובע, שאין הנתבע חייב לו שעורים, קרי הודאה כנגד הודאה. אבל פטור זה נובע מכך, שאין בית-דין מחייב את הנתבע בתשלום אבל על הנתבע עצמו, שידוע שחייב שעורים יש חיוב לצאת ידי שמים ולשלם לתובע. ומפאת חיוב זה מחייב רבן גמליאל שבועת מודה במקצת.. הסבר זה מסתדר רק לשיטת הרא"ש, שכן לשיטת מחילה מכיוון שהתובע מחל על התשלום אין חיוב לצאת ידי שמים וכן נפסק בשו"ע (עה,יא) "אמר ליה: חייב אני לך מנה, והלה אומר: ודאי לי שאינך חייב לי כלום, פטור, אף על פי שידוע בודאי

טענו חייטים והודה לו בשעורים

שהוא חייב, דהוי כאילו מחל לו, וכל שכן לשיטת השטאה שפטור, שכן הודאת הנתבע אינה הודאה כלל שהרי טוען "משטה".

וכך כתב קצוה"ח (פח,י): "מיהו כל זה לפי טעמא דהודאה אבל לפי טעמא דמחילה אעפ"י שמחזיק בטענתו ויודע בעצמו שחייב הוא לו פטור אפילו לצאת ידי שמים כיון דכבר מחל לו. ומ"ש תוס' סוף פרק המניח (ב"ק לה, ב ד"ה לימא) דאפילו לרבה בר נתן דסבירא ליה טענו חטין והודה בשעורים פטור משעורים אפ"ה חייב שבועה לר' גמליאל דלא בעי ממין הטענה, ע"כ לאו משום טעמא דמחל סבירא ליה דא"כ אין כאן מודה כלל, אבל לפי טעמא דהודאה כיון דמודה לפנינו בחיובו מקרי כי הוא זה כיון דחייב הוא לצאת ידי שמים".

2. הודאה גרידא יוצרת חיוב

הגאון ר' שמעון שקאפ תירץ על כך בחידושו (ב"ק סי' לא): "...ולפי זה דלר"ג עדים לא מהני יש לומר שסובר דאינו תלוי מה שבמציאות אינו מתחייב על ידי הודאתו אלא רק הודאה גרידא מחייבת שבועה ומשום הכי אף דאיכא הודאה מן התובע (שהנתבע פטור משעורים – הוספה) מכל מקום חייב שבועה. ודבר נכון הוא".

יוצא מדבריו, שתוס' בתרוצו חזר בו מהנחתו בשאלה שחיוב שבועה הינו רק על חיוב ממוני וצריך לומר שחיוב השבועה הוא על מעשה הודאה בלבד גם אם אין בו חיוב ממוני.

הסבר זה הינו דוקא לשיטות מחילה והודאה משום שמצד הנתבע אכן היתה הודאה אלא שהתובע או הודה שפטור או מחל אבל לשיטת השטאה כיוון שהודאת שעורים אינה הודאה כלל מצד הנתבע שכן טוען "משטה הייתי בד" ממילא אי אפשר לומר שזו הודאה היוצרת חיוב.

3. הודאה המאפשרת חיוב יוצרת חיוב

אלא שקשה על כך מתוס' (כתובות יח,א) שאומר במפורש שחיוב השבועה שנוצר בהודאה נובע מהחיוב הממוני, וז"ל: "ועוד מודה מקצת יש להשביעו שחייב לו ממון שהודה ועל ידי כך מגלגל עליו שבועה כעין גלגול אבל כופר הכל נסתלק לגמרי ממנו." א"כ רואים במפורש שגורם השבועה הוא החיוב הממוני.

ר"ש שקאפ עצמו התייחס לתוס' זה ואמר שלר"ג צריך לומר, שחיוב השבועה נובע מכך, שאע"פ שפטור מתשלומי השעורים אפילו הכי הפטור נוצר זמן מה לאחר הודאת הנתבע. כלומר, כאשר התובע תבע חיטים והנתבע הודה בשעורים עדיין לא נוצר הפטור משעורים משום שעדיין התובע יכול לומר "אני יודע שאתה חייב לי שעורים אבל לא התכוונתי לתובעם עתה" ובמצב כזה עדיין היה חייב לשלם לו את השעורים כמו בטוען חיטים ושעורים והודה לו באחד מהן. וכן נפסק בשו"ע (פח, יד). וא"כ מוכח שפטור השעורים נעשה בעקבות שתיקת התובע מהודאת השעורים וממילא ברגע ההודאה יתכן והיה חיוב ממוני של שעורים ומשמעות הדבר, שההודאה עצמה היא הודאה המחייבת והיא הגורמת לחיוב שבועה לר"ג.

על פי זה לשון תוס' בשבועות יתפרש, שלא ההודאה גרידא ללא חיוב ממוני היא יוצרת את חיוב השבועה אלא הודאה כזו, שבאפשרותה ליצור חיוב ממוני היא יוצרת את חיוב השבועה. וכן כתב הקה"י (בי"מ סי' י ס"ק ה).

הסבר זה מתאים לכאורה לכל השיטות. פשיטא לשיטת הודאה ושיטת מחילה שישנה הודאה מצד הנתבע אלא שבאפשרות התובע למחול/להודות או לומר "לא התכוונתי לתובעם עתה" אלא אפילו לשיטת השטאה למרות שלא היתה הודאה מצד הנתבע עדיין יכול לומר התובע "התכוונתי לתובעם" כל עוד לא טען "משטה הייתי בדך" כמו שתפיסה מועילה לפני טענת "משטה" כל עוד לא טען "משטה הייתי בדך" אלא שהש"ך בס"ק כח כתב, שהלכה זו בשו"ע היא דוקא לשיטות מחילה והודאה אבל לשיטת השטאה לא יוציאו את הממון מן הנתבע בטענה כזו מצד התובע וזה לשונו: "מיהו כל זה לסברתם דסברי הטעם דפטור משעורים משום דהוה ליה כאילו הודה התובע שאינו חייב לו שעורים, אבל לפי מה שכתבתי לעיל סעיף יב [סקט"ז] דהעיקר כהרמ"ה דלא שייכא כאן הודאה, אלא טעמא הוא משום השטאה, א"כ אין חילוק, ומשום שלא תבעו מתחילה בשעורים לא פטרינן ליה לנתבע אם עומד הנתבע בהודאתו ואומר שחייב לו שעורים, ובשום טענה שיאמר התובע שלא תבעו השעורים סגי, דלא מפקינן ממון ברור שחייב הנתבע אם לא במחילה גמורה, ולא בסברא קלושה כזו. אבל אם טוען הנתבע משטה הייתי בדך, אע"פ שאומר התובע ודאי כדבריך כן הוא כו' אבל איני שואלם עתה כו', פטור הנתבע אף מדמי שעורים".

יוצא שהסבר זה של ר"ש שקאפ מסתדר רק לשיטות מחילה והודאה ולא לשיטת השטאה.

טענו חיטים והודה לו בשעורים

4. אפשרות התפיסה מחייבת שבועה

עוד אפשר לתרץ לשיטות מחילה והודאה ע"פ דברי החת"ס בחידושו על שבועות פרק ו (ד"ה טענו חיטים והודה לו בשעורים) על דברי התוס' שכתב שתירוצי התוס' תלויים במחלוקת הפוסקים האם מועילה תפיסה כאשר הנתבע הודה בשעורים. וכתב שלפי התירוץ השני מועילה ההודאה לתפוס ואם תפס לא יוציאו ממנו. וז"ל: "ובתירוץ השני סבירא ליה דאי תפס לא מפקינן מיניה ומהני ההודאה לתפוס עכ"פ ולכן מחייב רבן גמליאל".

כלומר, שעצם הודאת השעורים מועילה לכך שהנתבע יכול לתפוס. וכן כתוב בשעורי ר' שמואל (ב"מ ה,ב אות עט) וז"ל: "וצ"ל דמ"מ כיון שלגבי ב"ד יש כאן הודאה לעניין תפיסה, סגי בזה להחשיבו מודה במקצת".

5. לשיטת השטאה

מ"מ נותרה השאלה כיצד נפרש דברי ר"ג, שיש פטור מממון ובכ"ז חייב שבועה, לשיטת השטאה. אכן התיבות (פח,ג) נשאר בצ"ע בשאלה זו והסיק ממנה ש"לכן נראה דהעקר כדעת כל הפוסקים, שהוא מטעם מחילה והודאה, ואף הרמ"ה מודה בזה וכו".

אולי אפשר לתרץ שיטה זו ולומר ע"פ דברי החת"ס ור' שמואל, שגם לפי שיטת השטאה ישנה אפשרות תפיסה, שכן אם הנתבע לא היה אומר שעורים והתובע היה תופס שעורים ב"ד מוציאין ממנו, אך מאחר וטען שעורים, תפיסת התובע מועילה, כל עוד לא חזר הנתבע ואמר משטה הייתי. אי"כ יוצא שמצד אחד ב"ד מתייחס לדברי הנתבע כאל השטאה, ואף טענינן כן אך מצד שני לא ימנעו תפיסת התובע, ואולי די בהודאה כגון זו כדי להחשיב הנתבע כמודה במקצת, לדעת ר"ג.

ה. שטמ"ק – הפטור מממון נלמד מפסוק

ע"פ כל התירוצים הנ"ל, יוצא שהפטור הממוני הוא מסברא, וממילא לחכמים נשאלת השאלה למה צריך פסוק ע"מ לפטור משבועה ואילו לר"ג נשאלת השאלה מדוע יש שבועה כלל?

אבל בשטמ"ק (ב"מ ה,א) מדברי המהר"י כץ יוצא, שמהפסוק נתחדש הפטור הממוני ומתוך כך נוצר הפטור משבועה, וז"ל (ד"ה והודה לו בשעורים):

"ותימה לי דלמ"ד אף מדמי שעורים כרבה בר נתן דפרק המניח, ליכא הודאה כלל, ותו דילמא רשב"ג דמחייב בדמי שעורים אבל משבועה פטור

דבעי נמי הודאה ממין הטענה? וי"ל דלת"ק היא גופיה אשמעינן קרא דמשום דפטור אף מדמי שעורים א"כ ליכא הודאה ורשב"ג דמחייב השעורים מחייב נמי שבועה על החיטיין".

כלומר שלדבריו ישנה תלות מוחלטת בין החיוב הממוני לבין חיוב השבועה, שאם נאמר שחייב ממון – חייב ג"כ שבועה שכן יש כאן מודה במקצת ואלו הם דברי רבן גמליאל. ואילו לדברי ת"ק הפטור משבועה נובע מהפטור הממוני, וכיון שלימד הפסוק שבטענו חטים והודה בשעורים פטור מתשלום מכיוון שאין זו הודאה ממין הטענה, ממילא פטור משבועה.

על פי הסבר זה יוצא כביכול שאין אנו נזקקים כלל לסברות מחילה הודאה והשטאה, שכן הפסוק לימד את הפטור הממוני מגזירת הכתוב וא"כ נצטרך לעיין ע"פ זה כיצד ננקוט במקרים בהם יש נפקא מינה בין השיטות, כגון בעדים שראו ההלוואה, שלמ"ד הודאה- פטור משבועה ולמ"ד השטאה- חייב בשבועה, או שמא נאמר שהפסוק לימד אותנו את הפטור ומתוך כך אנו לומדים סברות אלו: מחילה הודאה או השטאה כלומר לדרוש טעמא דקרא.

ו. סיכום

לחכמים הפטור הממוני הוא מסברא.

לשיטת הודאה ומחילה

בית הלוי וחת"ס – הפסוק חידש פטור משבועה במקרה של חיוב ממוני, כגון: א. בטענו חטין ושעורים והודה באחד מהם. ב. בטענו חטין מהלוואת תשרי והודה בשעורים מהלוואת ניסן.

לשיטת השטאה:

ברכת אברהם – הודה בשעורים ועומד בטענתו.

חת"ס – במקרה של עדים על ההלוואה אלא שאין הם יודעים הלוואת חיטים או הלוואת שעורים.

לרבן גמליאל שהפטור משעורים מסברא, חייב בשבועה מפני:

לשיטת הודאה:

קצוה"ח – שיש עליו חיוב ממוני לצאת ידי שמים.

טענו חיטים והודה לו בשעורים

לשיטת הודאה ומחילה :

ר"ש שקאפ – א) על עצם ההודאה אע"פ שאין חיוב ממוני. ב) שהודאת השעורים מאפשרת חיוב ממוני אם התובע יאמר "אני יודע שאתה חייב לי שעורים אלא שלא רציתי לתובעם עתה".

ר' שמואל – הודאת השעורים מאפשרת תפיסה וע"כ מתחייב שבועה בבי"ד.

לשיטת השטאה :

הודאת השעורים מאפשרת תפיסה, אע"פ שאינה נחשבת להודאה, ודי בכך כדי לחייב שבועה.

שטמ"ק – הפסוק מחדש פטור ממוני (ולא מסברא) ולכן לחכמים פטור משבועה. לרבן גמליאל לא חידש הפסוק דבר זה וחייב על השעורים ולכן חייב.